

Industriens bostadsutredning

Av JÖRAN CURMAN

Den svenska industrien ligger som bekant i mycket stor utsträckning på landet. Av de cirka 600.000 arbetare, som sysselsätts inom den egentliga fabriksindustrien äro icke mindre än hälften bosatta på landsbygden eller i småsamhällen, vars ekonomiska grundval ofta bildas av ett enda industriföretag. Detta förhållande har lett till att industrierna själva i hög grad fått sköta om sina arbetares bostadsförsörjning, antingen genom att bygga bostäder i egen regi eller genom att understödja egnahemsbyggande bland sina arbetare. Den snabba industrialiseringen under de senaste årtiondena har emellertid medfört svårlösta bostadsproblem i de växande industriorterna, vilka under kriget särskilt tillspetsats i samband med rustningsindustriens expansion. Enligt uppgifter från industriföretagen fanns år 1942 en brist på ungefär 28.000 bostäder på industriorterna, vilket motsvarar ett nybyggnadsbehov av minst 250 miljoner kronor.

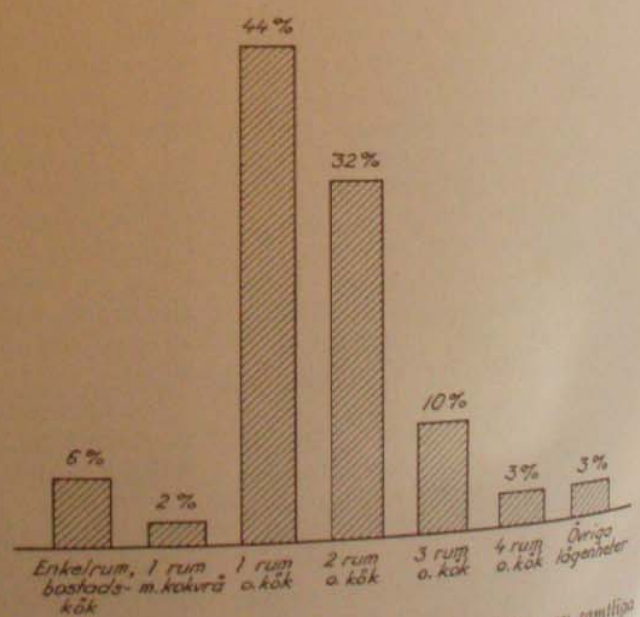
Det är emellertid icke endast knappheten på bostäder som gjort industriens bostadsfråga aktuell. Även bostadsstandarden lämnar mycket övrigt att önska. Att ett rum och kök är olämpligt som familjebostad inses allmänt, men icke förty bo ungefär hälften av industriarbetarna i sådana eller i ännu mindre lägenheter. Bostäderna sakna även i stor utsträckning vatten och avlopp; sådana moderniteter som centralvärme och badrum förekomma endast i cirka 15 % av alla smålägenheter på mindre orter.

Bostadsproblemet har tidigare angräpts av företagen vart för sig och på många håll har man kommit till goda lösningar, både tekniskt och ekonomiskt. En av huvuduppgifterna för den utredning angående industriens arbetarbostäder som igångsattes inom Industriens utredningsinstitut på våren 1942 är därför — förutom att lämna en ingående redogörelse för nuvarande bostadsförhållanden på industriorterna — att ge en överblick över vilka åtgärder, som i skilda situationer prövats av företagen samt erfarenheterna härav. På basis av dessa erfarenheter skall sedan klarläggas, vilka uppgifter industrien i framtiden kan ha vid ordnandet av sina arbetares bostadsförsörjning och hur dessa uppgifter lämpligast böra lösas. Material till utredningen har insamlats genom en enquête omfattande cirka 1.000 företag med 1.300 arbetsställen, samt

genom en rundresa till ett stort antal industrier inom olika branscher.

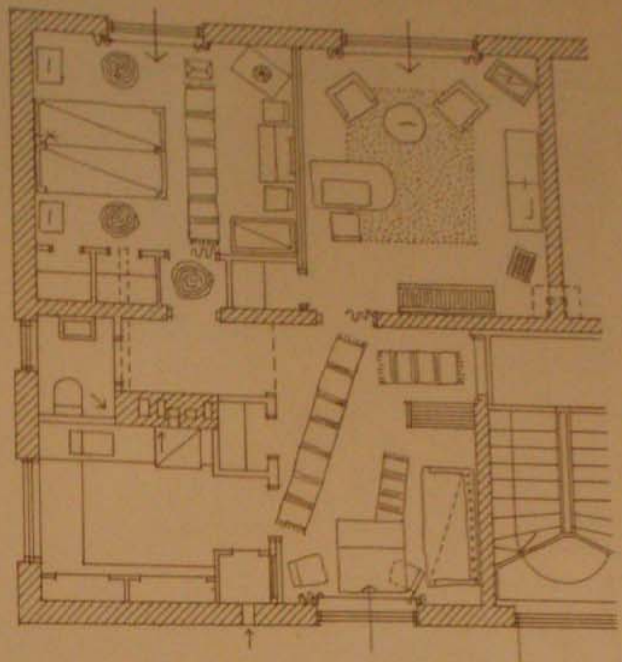
Den lösning av bostadsproblemet som kan tyckas ligga närmast till hands är att stimulera en allmän hyresmarknad i industrisamhällena, så att arbetarna bli i stånd att själva skaffa sig bostäder. På orter, som uppåttas huvudsakligen av en eller ett fåtal likartade industrier, är emellertid allmänna marknaden alltför beroende av dessa industriers konjunkturer för att privata spekulanter skola våga satsa pengar i hyreshus. Dessutom spelar hyressättningen i de av arbetsgivarna upplåtta bostäderna en avgörande roll. Från början ingick bostaden vanligen som en naturförmån i lönen och när denna bostadsförmån så småningom inom de flesta branscherna avskaffades, voro både arbetsgivare och arbetare intresserade av att hyrorna skulle bli så låga som möjligt. Efter dessa hyror ha sedan lönerna anpassats.

Med nuvarande löner kan en gift industriarbetare med minderåriga barn betala på sin höjd cirka 700 kr. per år

Industriarbetarnas bostadsstandard. Drygt hälften av samtliga arbetare inom industri och hantverk ha som synes en bostad om högst ett rum och kök.

Planen visar en modern arbetarebostad på en industriort i Norrland. Kokvrån avskiljs med en bred öppning försedd med skjutdörr från det övriga köket, vilket används som matvrå och vardagsrum. Det större rummet är familjens finrum, det mindre sovrum.

för bostad och bränsle. Byggnadskostnaden för en modern lägenhet om två rum och kök uppgår emellertid i 1939 års priser till mellan 12.000 och 15.000 kr. eller i årlig bostadskostnad till minst 1.200 kr. Skillnaden mellan vad en arbetare kan betala i hyra och årskostnaderna för en tillfredsställande lägenhet kan sålunda beräknas till lägst 500 kr. med 1939 års priser. I företagens bostäder, som i allmänhet äro omoderna, överstiger den nuvarande hyran sällan 500 kr. och oftast är summan betydligt lägre. I en del industribranscher är hyran dessutom bunden vid denna låga nivå genom avtal.

Det gäller att pressa samtliga i bostadskostnaden ingående poster genom ett brett upplagt rationaliseringsarbete. Själva byggnadsverksamheten måste först och främst rationaliseras. Detta problem angripes för närvarande dels av Statens kommitté för byggnadsforskning, som håller på med studier av arbetsmetoder och konstruktionsdetaljer vid större husbyggen, dels av kommittén för byggstandardisering under Sveriges standardiseringskommision, som på initiativ av bl. a. Sveriges industriförbund tagit upp måttstandardisering av material och konstruktionsdelar på sitt program. Framför allt måste emellertid de enskilda företagen inom byggnads- och byggnadsmaterialindustrien i större utsträckning än hittills och efter större och radikalare linjer söka rationalisera sin produktion. Industriens bostadsutredning kan på detta område endast bidra genom att påvisa särskilt angelägna forskningsuppgifter och stimulera till att dessa bli angripna.

Även om en kommande rationalisering av byggnadsindustrien kan tänkas nedbringa bostadskostnaderna så väsentligt, att en allmän hyresmarknad på många håll kan uppstå och bli i stånd att tillgodose industriarbetarnas bostadsbehov, så torde dock arbetarnas bostadsförsörjning på de orter, som för sin utkomst äro beroende av ett enda industriföretag, även i framtiden förbli industriens egen sak. För att denna bostadsförsörjning skall bli så ändamålsenlig som möjligt är det många områden utom själva husbyggandet som behöva rationaliseras. Här skola

endast några exempel nämnas på uppgifter, som tagits upp till undersökning inom bostadsutredningen.

För att få en överblick över vilka lägenhetstyper, som komma att behövas på en ort, måste man analysera de faktorer, som bestämma det kommande bostadsbehovet: företagets framtida behov av arbetskraft, befolkningsutvecklingen, familjestorleken etc. Detta har hittills i allmänhet försumrats. Ett standardexempel på metodiken vid uppgörandet av ett dylikt "bostadsprogram" har nu utarbetats av utredningen till ledning för industriföretagen.

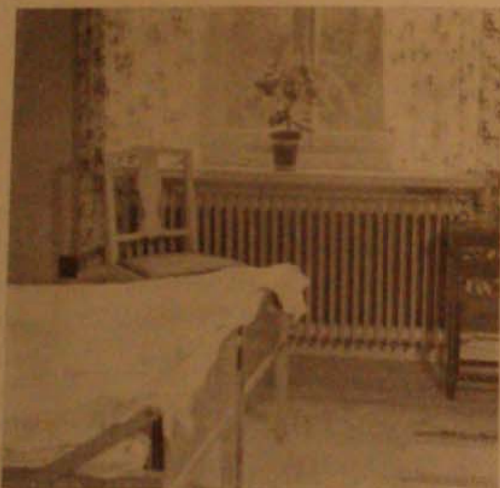
Även bostadsområdenas planläggning fordrar större omsorg än som hittills i allmänhet kommit den till del i industrisambällena. Detta gäller både tekniskt och socialt. Grundundersökningar för att klargöra vilka områden som bäst lämpa sig för bostadsbebyggelse med hänsyn till möjligheten att utföra billiga gator, ledningar och grundläggningar försummas t. ex. ofta. Områdena måste även planeras så att de kunna utbyggas systematiskt utan att bebyggelse av olika typ sprides allt för mycket till olika områden. Socialt bör varje bostadsområde av tillräcklig storlek utrustas med gemensamma anläggningar som maskintvättstuga, barnkrubba, ungdomsgård, klubblokaler m. m. Som redan har framhållits, är majoriteten av de nuvarande arbetarebostäderna tränga och föga rationellt utrustade. Då det med nödvändighet måste dröja ganska länge till dess denna trångboddhet kan upphävas, är ett snabbt verkande och dessutom bestående medel för att förbättra hemmiljön just att bygga sådana gemensamhetsanordningar. Framför allt vid industrier med kvinnlig arbetskraft är det nödvändigt att de komma till stånd och särskilt då sådana där barnen kunna tas om hand.

Ett medel att minska underhållskostnaderna i arbetsgivarebostäderna är att skapa en ny upplåtelseform av bostäderna. Arbetsgivarebostädernas underhåll kostar ofta mer än andra bostäders. Om de boendes ekonomiska intresse sammankopplas med bostadens underhåll, som t. ex. i föreningshusen, visar erfarenheten att underhållskostnaderna sjunka. Ett exempel på en tänkbar ny upplåtelseform är att av hyran varje år avsättes en viss

Fotografierna äro hämtade från samma lägenhet som planen och visa hur trevligt och praktiskt en modern arbetarbostad kan vara möblerad. Tyvärr hör de dock ännu till undantagen.

Matrån har trämöbler, som inte ta skada av om mannen behåller arbetskläderna på när han äter.

Sovrummet är ljust och luftigt, sängarna enkla med kedjebotten.

Förnummet är också arbetsrum, ty mannen deltar i föreningsarbete och studerar per korrespondens på fritiden.

reparationsfond, som i den mån den icke behöver tas i anspråk delvis återgår till hyresgästerna.

Bostadsplanens rätta utformning är kanske den viktigaste av de uppgifter, som måste lösas för att bostadsförsörjningen skall bli rationell. Dels därför att en systematisering av bostadsplanen utgör själva förutsättningen för att en standardiserad och därmed förbilligad bostadsproduktion skall kunna komma igång, dels därför att det framför allt är den som avgör om familjerna skola trivas i bostaden — och det är ju ändamålet med en rationalisering på detta område.

Utformningen av bostadsplanen måste först och främst ta hänsyn till bostadens funktion som sovplats. Önskemålet är att kunna anordna sovplatserna för de olika familjemedlemmarna lämpligt uppdelade i skilda sovrum. Vid industrier med skiftarbete är det också nödvändigt att sovplats på dagen kan beredas i ett avskilt utrymme. Men rummens inbördes placering och deras komplettering med biutrymmen som garderob, toaletterum m. m. skall också vara sådan, att de underlättar bostadens användning under dagen. Därvid måste man främst ta hänsyn till husmoderns arbete i hemmet. En mängd praktiska inredningsdetaljer saknas ofta, t. ex. plats för småtvätt, för förvaring av smutskläder och arbetskläder, skidor och cyklar.

För att bostadsplanen skall bli riktigt utformad måste man undersöka de nuvarande bostadsvanorna bland industriarbetarna. Bostadsvaneundersökningar, som Industriens bostadsutredning företagit, visa t. ex. att, där det finns matplats i köket, även vardagsumgänge, sömnad, läsläsning, småbarnens lekar m. m. gärna förläggas till denna plats. För att dessa sysselsättningar lämpligen skola kunna utövas där måste köket upptaga så stor del av det av ekonomisk nödvändighet begränsade bostadsutrymmet, att det även måste utnyttjas till sovplatser på natten. Av hygieniska skäl vill man då avskilja själva köksdelen av rummet till en vrå och avgränsa denna mot kökets vardagsdel. Om bostadsplatsen på detta sätt anpassas till bostadsvanorna, måste även i motsatt riktning en växelverkan äga rum. Man måste överväga om det är rationellare att anpassa bostadsplanen efter bostadsvanorna än tvärt om. En vana, som grundar sig på slentrian och bristande kunskap bör ju ej göras normgivande för en bostadsplan. Det fordras visserligen en mycket kraftig propagandakampanj för att påverka människor till att ändra på sina åsikter och vanor, men å andra sidan ha några allmänna bostadsvanor knappast hunnit utbildas i moderna två rum och kökslägenheter, då industriarbetarna för närvarande mest bo i omodernerna lägenheter på ett rum och kök.

Denna korta översikt över industriens bostadsproblem och några av de riktlinjer för dess lösande som framkommit inom Industriens bostadsutredning torde ha visat att avskaffandet av bostadsbristen och den låga utrymmesstandarderna på industriorterna möter många och stora svårigheter. Jag vågar emellertid påstå att möjligheterna till deras övervinnande aldrig varit gynnsammare än nu. Förståelsen från företagarnas sida för hemmiljöns betydelse om man vill nå ett gott arbetsresultat har under senaste tid starkt tilltagit. Den konkurrens om arbetskraften som den förändrade befolkningssituationen kan väntas medföra bidrar också till att öka industriens intresse för bostadsfrågan. Samtidigt ha arbetarna själva allt mer börjat intressera sig för att höja sin bostadsstandard. Slutligen utgör även bostadsbehovet på industriorterna en lämplig sysselsättningsreserv vid en underfredskrisen eventuellt uppkommande arbetslöshet.